

*Alta Pavin Banović*¹⁰⁵
*Hrvoje Mesić*¹⁰⁶

ZNAKOVNI JEZIK KAO INKLUZIJSKI KOMUNIKACIJSKI KANAL IZMEĐU GLUHIH UČENIKA I OSTALIH ČUJUĆIH SUDIONIKA U ODGOJNO-OBRAZOVNOM PROCESU

Prethodno priopćenje / Preliminary communication
 UDK: 366.632-056.263
 DOI: <https://doi.org/10.59014/BZSF2424>

Sažetak

Cilj je ovog rada i istraživanja vrednovati postignuća redovitog nastavnog plana i programa u inkluziji gluhih učenika, pri čemu prevoditelj znakovnog jezika pomaže uspostaviti komunikaciju u nastavi s učenicima koji čuju. Uključivanje gluhih učenika u srednje strukovne škole i u razredne zajednice s čujućim učenicima jedan je od ciljeva odgojno-obrazovnih ustanova u Republici Hrvatskoj u 21. stoljeću. Provedena je studija slučaja u četverogodišnjoj srednjoj strukovnoj školi na kraju nastavne godine 2020./2021. Istraživanje je uključivalo čujuće učenike koji su ispunjavali upitnik i procjenjivali ostvarenu uključenost gluhog učenika s prevoditeljem znakovnog jezika, zatim je upitnik ispunjavao gluhi učenik, kao i prevoditelj znakovnog jezika. Metodologija istraživanja provedena je korištenjem tri različita upitnika koje su ispunili učenici koji čuju, gluhi učenik i prevoditelj znakovnog jezika. Analiza upitnika pokazuje rezultate istraživanja prema kojima su čujući učenici pozitivno ocijenili uključivanje gluhih učenika s prevoditeljima znakovnog jezika u redoviti nastavni plan i program. Nepoznavanje znakovnog jezika nije se pokazalo kao prepreka za čujuće učenike, ali im je bio motiv naučiti znakovni jezik. Gluhi je učenik uz pomoć prevoditelja usvojio ishode nastavnih planova i programa u prvom razredu redovnog četverogodišnjeg strukovnog usmjerenja. Zaključci opisani u radu potvrđuju postavljeni cilj i hipoteze o ostvarenom uključivanju gluhog učenika s prevoditeljem znakovnog jezika u razred čujućih učenika koji ne znaju znakovni jezik u formalnom srednjem strukovnom obrazovanju.

Ključne riječi: čujuća razredna zajednica, gluhi učenik, inkluzija, prevoditelj znakovnog jezika, znakovni jezik

105 Akademija za umjetnost i kulturu, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, alta.pavin@gmail.com

106 Akademija za umjetnost i kulturu, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku u Osijeku, hrvoje.mestic35@gmail.com

Uvod

Urođeni se govor podrazumijeva kao bitna osobina koju čovjek posjeduje od trenutka rođenja. Uslijed fizičkih patoloških stanja ili govora ili oštećenja sluha ne prenose se informacije, znakovi, kodovi, poruke i tada najčešće nastaje „komunikacijski šum“ (Shannon, 1948). Kvalitetna komunikacija temelji se, prema Shannonu (1948), na ovih pet elemenata: informacijski izvor, odašiljač, kanal, primatelj i odredište, a model komunikacijskog procesa opisuje na primjeru telefonskog razgovora. Danas je komunikacija gluhih učenika u formalnom obrazovanju omogućena zahvaljujući znakovnom jeziku kao inkluzijskom komunikacijskom kanalu čije potencijalne mikroprepreke i makroprepreke (Jurković, 2012) uklanja prevoditelj znakovnog jezika.

Teorijski okvir istraživanja

Obrazovanje gluhih osoba organizirano je u 18. stoljeću o čemu svjedoče povijesni izvori (Tarczay i sur., 2006b). Koristila su se ova četiri pristupa za obrazovanje gluhih: manualni, oralni, totalni i bilingvalno-bikulturalni (Bradarić-Jončić, 2000), a danas je aktualan oralni pristup s bilingvalno-bikulturalnim elementima (znakovni jezik) (Wilbur, 2001). Gluha djeca gluhih roditelja uče znakovni jezik kao prvi jezik, a gluha djeca čujućih roditelja mogu naučiti znakovni jezik kao prvi jezik „uz adekvatne rane interventne programe“ (Bradarić-Jončić, 2000, 128). U 20. stoljeću objavljuju se pravila, standardi i smjernice za rad s gluhim učenicima. Ujedinjeni narodi objavili su 1993. godine akt pod nazivom Standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom kojim preporučuju inkluziju gluhe djece u formalno obrazovanje uz prisutnost prevoditelja znakovnog jezika (Bradarić-Jončić, 2000). UNESCO-va Svjetska konferencija o edukaciji djece s posebnim potrebama (1994.) ističe obrazovanje gluhih na nacionalnim znakovnim jezicima, što je potvrdila Europska Unija Rezolucijom Europskog parlamenta o znakovnim jezicima gluhih (1998) radi zaštite nacionalnih znakovnih jezika koji su rezultirali povećanim brojem visokoobrazovanih gluhih osoba (Bradarić-Jončić, 2000). Uspješnoj inkluziji gluhih učenika u nastavni proces pridonio je I. svjetski kongres gluhih u Rimu 1951. kada je osnovana Udruga gluhih osoba,

međunarodna i nevladina organizacija koja broji 123 zemlje članice s oko 70 milijuna gluhih osoba u svijetu (Tarczay i sur., 2006a). UNESCO je 1994. na Svjetskoj konferenciji o posebnim obrazovnim potrebama naglasio potrebu organiziranja redovnog nastavnog procesa za djecu s oštećenjem sluha (Imširagić, 2012). Obrazovna prava gluhe djece iz 2007. godine dokument je koji je objavila Svjetska federacija gluhih ističući pravo na kvalitetno obrazovanje gluhe djece (Tarczay i sur., 2007).

U Hrvatskoj je obrazovanje gluhih osoba pokrenuo prvi gluhi učitelj Adalbert Lampe (1842. – 1905.) koristeći znakovnu metodu. U Zagrebu se 1891. otvara Zemaljski zavod za gluhonijemu djecu (Tarczay i sur., 2006a). Ministarstvo znanosti i obrazovanja objavilo je 2021. Smjernice za rad s učenicima s teškoćama kako bi se izgradile inkluzivne škole uz prevoditelje znakovnog jezika na temelju sljedećih dokumenata: Ustav Republike Hrvatske, Zakon o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom, Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2017. do 2020. godine, Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, Smjernice za rad s učenicima s teškoćama, Pravilnik o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima i Odluka o Programu hrvatskoga jezika za pripremnu nastavu za učenike osnovnih i srednjih škola koji ne znaju ili nedostatan znaju hrvatski jezik.

Identitet gluhe osobe

Gluhe osobe pripadnici su jezične, kulturalne manjine koja se jednako vrednuje kao i druge manjinske zajednice na nacionalnoj i svjetskoj razini, a afirmativnom razvoju identiteta gluhih osoba pridonosi znakovni jezik (Bradarić-Jončić, 2000). Istraživanja su dokazala da korištenje znakovnog jezika utječe na „normalan komunikacijski, jezični, kognitivni, emocionalni, socijalni i akademski razvoj“ (Bradarić Jončić i Kolarić, 2012, 107). Preporuka Vijeća Europe o zaštiti i unapređenju nacionalnih znakovnih jezika, objavljena 2003., prepoznaje znakovni jezik kao jezik manjine (Bosnar i Bradarić-Jončić, 2008), a u Hrvatskoj ga koristi oko 12 000 gluhih i nagluhih i 155 gluhoslijepih osoba (Tarczay i sur., 2006a). Inkluzija gluhih

učenika uz prevoditelje znakovnog jezika u formalno obrazovanje prirodan je proces jer su prevoditelji znakovnog jezika certificirani stručnjaci za nacionalni znakovni jezik, a Hrvatski savez gluhslijepih osoba „Dodor“ upisuje ih u nacionalni Registar prevoditelja (Tarczay i sur., 2006a). Inkluzija gluhog učenika u čujuć razred može biti ispunjena strahom od neprihvatanja (Imširagić, 2012) i potrebna je edukacija učenika i nastavnika za kvalitetnu komunikaciju jer gluhi učenici dekodiraju informacije uz prevoditelja, ali i vizualnom percepcijom neverbalne komunikacije koju odašalje sugovornik (Bradarić-Jončić, 1998). Razvoj informacijsko-komunikacijskih tehnologija doprinosi prevladavanju komunikacijskih prepreka čujućih i gluhih učenika.

Metodologija istraživanja

Ciljevi istraživanja i hipoteza

Cilj je istraživanja ispitati komunikacijsku i suradničku uključenost gluhog učenika s prevoditeljem znakovnog jezika u čujuću razrednu zajednicu u formalnom srednjoškolskom obrazovanju sa svrhom usvajanja programskih nastavnih strukovnih sadržaja i završetka nastavne godine.

Hipoteze

H1: Komunikacija gluhog učenika s čujućim učenicima u razrednoj zajednici uspostavljena je znakovnim jezikom i bez znakovnog jezika, uz uporabu informacijsko-komunikacijskih tehnologija.

H2: Komunikacija gluhog učenika uz prevoditelja znakovnog jezika uspostavljena je s nastavnicima tijekom nastavnog procesa uz potrebno dodatno poučavanje stručnih pojmova.

H3: Komunikacija gluhog učenika i prevoditelja znakovnog jezika uspostavljena je bez poteškoća i na profesionalnoj razini suradnje.

H4: Nastavnici ne komuniciraju s prevoditeljem i ne pripremaju nastavne materijale za prevoditelja znakovnog jezika za pripremu prevodjenja tijekom nastavnog procesa.

Istraživačka pitanja

IP1: Kakva je komunikacija gluhog učenika s čujućim učenicima u razrednoj zajednici koji ne poznaju znakovni jezik?

IP2: Kakva je komunikacija gluhog učenika s nastavnicima uz prisutnost prevoditelja znakovnog jezika tijekom nastavnog procesa?

IP3: Koliko dobro i kvalitetno gluhi učenik uz prevoditelja znakovnog jezika razumije predavanja nastavnika koji ne poznaju znakovni jezik?

IP4: Kako su nastavnici prihvatili prevoditelja znakovnog jezika u svrhu pomoći gluhom učeniku?

Mjerni instrumenti i sudionici

Istraživanje je provedeno prema kvantitativnoj metodi, ispunjavanjem tri različita upitnika samostalno oblikovana za ovo istraživanje. Dva su upitnika oblikovana za dvije različite skupine ispitanika, čujuće učenike i prevoditelja znakovnog jezika, korištenjem digitalnog alata Google Forms. Jedan je upitnik kreiran za gluhog učenika radi analize njegovog jednogodišnjeg iskustva pohađanja srednje strukovne škole. U istraživanju je sudjelovao 21 čujuć učenik, jedan gluhi učenik i jedan prevoditelj znakovnog jezika na kraju nastavne godine 2020./2021. Sudionici u istraživanju, čujuć učenici i prevoditelj znakovnog jezika, dobili su u pretinac elektroničke pošte poziv i poveznicu za anonimno ispunjavanje mrežnog upitnika. Ispitivanje je provedeno dozvolom svih odgovornih dionika u odgojno-obrazovnom procesu. Rezultati istraživanja obrađeni su metodom deskriptivne statistike u alatu Excel.

Upitnik za gluhog učenika uručen je učeniku u tiskanom obliku kako bi prevoditelj znakovnog jezika imao uvid u pitanja radi dodatnih pojašnjenja prema potrebi. Upitnik je sadržavao 27 pitanja koja je gluhi učenik ispunjavao tijekom jednog nastavnog sata, a pet je skupina pitanja s ponuđenim odgovorima i jednim pitanjem otvorenog tipa za osobni osvrt za kraj nastavne godine. Prvu skupinu pitanja čine četiri pitanja s osobnim podacima o gluhom učeniku (urođena gluhoća, dijagnoza, znakovni jezik, obilježavanje dana); drugu skupinu pitanja čini pet pitanja o razumijevanju na nastavi (s učenicima, nastavnicima, prevoditelj znakovnog jezika, kriteriji nastavnika, kriteriji učenika) koja odgovaraju na prva

tri istraživačka pitanja; treću skupinu pitanja čini devet pitanja o nastavi (učenje, težina nastavnih predmeta, udžbenici, prilagođeni udžbenici, prilagođeni nastavni sadržaji, dodatno pojašnjavanje nastavnog sadržaja predvoditelja, korištenje školske knjižnice, samostalnost, uspjeh na kraju) i odgovaraju na treće istraživačko pitanje; četvrtu skupinu pitanja čini šest pitanja o komunikaciji (znakovni jezik, govor tijela, s učenicima, s nastavnicima, vizualna komunikacija, ocjena nastavnika) koja odgovaraju na prvo i drugo istraživačko pitanje; peta su skupina tri pitanja o prevoditelju znakovnog jezika (ocjena prevoditelja, ocjena prevođenja, ocjena dodatnog pojašnjavanja nastavnog sadržaja) koja odgovaraju na četvrto istraživačko pitanje.

Anonimni mrežni upitnik od 27 pitanja ispunjavao je 21 čujućii učenik koji je u pretincu razredne elektroničke pošte dobio poveznicu za ispunjavanje; korištenjem pametnih telefona učenici su ispunili upitnik u trajanju jednog nastavnog sata. Učenici su odgovarali na pitanja prema stečenom jednogodišnjem iskustvu pohađanja nastave s gluhim učenikom uz asistenciju prevoditelja znakovnog jezika tijekom nastavnog procesa. Upitnik je sastavljen od 26 pitanja zatvorenog tipa – s ponuđenim odgovorima koje su učenici odabirali – i jednog pitanja otvorenog tipa s komentarom i osvrtom učenika na proteklu nastavnu godinu. Upitnik je podijeljen u ovih pet skupina pitanja: jedno pitanje o spolu, jedna skupina od tri pitanja o komunikaciji (ocjena kvalitete komunikacije učenika u razredu, s gluhim učenikom i s prevoditeljem znakovnog jezika), skupina od pet pitanja o načinu komunikacije s gluhim učenikom (oblici komunikacije, prenošenje informacija, razumijevanje prenesenih informacija, razlozi nerazumijevanja i razlozi prepreka u komunikaciji) koja odgovaraju na prvo istraživačko pitanje, skupina od šest pitanja o razlozima komunikacije s gluhim učenikom (općenito o razlozima komunikacije, ometajući faktori, jednosmjerna, dvosmjerna komunikacija, „pokvareni telefon“, razlozi nerazumijevanja) koja odgovaraju na prvo istraživačko pitanje, skupina od dva pitanja za prevoditelja znakovnog jezika (ocjena prevoditelja znakovnog jezika, ocjena međusobne komunikacije s gluhim učenikom) koja odgovaraju na treće istraživačko pitanje, skupina od sedam pitanja o poznavanju kulture gluhih i znakovnog jezika (integracija gluhih osoba u redovni srednjoškolski nastavni program, treba pohađati formalne redovni nastavne programe, pružanje pomoći za učenje, povoljniji položaj kod nastavnika,

poticaj za učenje znakovnog jezika, poznavanje kulture gluhih i obilježavanja međunarodnog dana).

Mrežni upitnik od 34 pitanja poslan je elektroničkom poštom prevoditelju znakovnog jezika koji prati rad gluhog učenika u razredu s čujućim učenicima tijekom jedne nastavne godine. Prevoditelj znakovnog jezika ispunio je upitnik korištenjem pametnog telefona. Sva su pitanja zatvorenog tipa s ponuđenim odgovorima od kojih ispitanik odabire jedan, a jedno je pitanje otvorenog tipa u svrhu objektivnog i subjektivnog osvrti i komentara o inkluziji gluhog učenika u čujuću srednju školu. Upitnik je podijeljen u ovih pet skupina: prva skupina sadrži deset pitanja o osobnom iskustvu prevođenja znakovnog jezika (stručna sprema, radni staž, radni staž prevođenja na znakovni jezik, upis u Registar prevoditelja, izvorno govorništvo, razlog, svakodnevna komunikacija, tehničke poteškoće, samoprocjena, kultura gluhih) koja odgovaraju na četvrto istraživačko pitanje; druga skupina sadrži tri pitanja o osobnom iskustvu rada s učenicima (iskustvo u nastavi, asistent u nastavi, znakovni jezik kao izborni predmet, prevođenje ili „čitanje“ s usana) koja odgovaraju na četvrto istraživačko pitanje; treća skupina sadrži sedam pitanja (nastavni materijali, nastavne pripreme, prevođenje usmenog tumačenja nastave, prevođenje i tumačenje nastave na znakovni jezik, neutralnost prevođenja, neutralnost prenošenja informacija, granice odnosa) koja odgovaraju na treće istraživačko pitanje; četvrta skupina sadrži pet pitanja (raspored nastave, trajanje odmora za učenike, učenje nakon nastave, izvješća o radu, suradnja s Udrugom) koja odgovaraju na četvrto istraživačko pitanje; peta skupina sadrži sedam pitanja o komunikaciji (općenito, gluhi učenik s razredom, nastavnicima, ostalim školskim djelatnicima, sa školskom knjižnicom, literatura u knjižnici, općenito inkluzija u školi) koja odgovaraju na treće istraživačko pitanje.

Rezultati istraživanja i diskusija

Prvi razred srednje strukovne škole koji čini 21 čujući učenik (57,1% učenica i 42,9% učenika) ispunjavao je upitnik s 27 pitanja. Čujući su učenici nakon prve nastavne godine ocjenjivali komunikaciju s gluhim učenicom s kojim pohađaju redovni strukovni nastavni program (Tablica 1.). Tijekom nastavne godine komuniciralo je s gluhim učenicom svakodnevno

njih 42,9%, vrlo često 23,8%, često 19% i ponekad 14,3%. Znakovni jezik ne poznaje 57,2% učenika, dobro poznaje 38,1% i vrlo dobro poznaje 4,8%. Komunikacija je s gluhim učenikom stoga verbalna 38,1%, neverbalna uz geste, mimiku, pokrete tijela 81%, korištenjem hrvatskog znakovnog jezika 33,3%, uz prevoditelja znakovnog jezika 47,6%, pisanim putem 47,6%, informacijsko-komunikacijskim tehnologijama 57,1%.

Tablica 1. Osvrti razredne zajednice čujućih učenika u komunikaciji s gluhim učenikom

Tvrdnje	N	da	ne	ne zna
Uspješna razredna komunikacija	21	52,4%	4,8%	42,8%
Glui učenik prenosi razumljive poruke	21	66,7%	28,6%	4,8%
Prevoditelj je komunikacijski posrednik	21	61,9%	38,1%	-
Komunikacija je jednosmjerna bez feedbacka	21	4,8%	85,7%	9,5%
Komunikacija je dvosmjerna s jasnom porukom	21	85,7%	-	14,3%
Komunikacija je poput „pokvarenog telefona“	21	-	66,7%	33,3%
Glui učenik se dobro integrirao	21	95,2%	-	4,8%
Prisutnost gluhog učenika je poticaj učenja znakovnog jezika	21	47,6%	28,6%	23,8%
Glui učenik treba pohađati redovne nastavne programe	21	95,2%	-	4,8%
U slobodno vrijeme učiti zajedno	21	95,2%	-	4,8%
Nastavnici imaju niže kriterije i ne traže istu količinu nastavnih sadržaja	21	14,3%	47,6%	19,1%
Glue osobe nemaju nižu inteligenciju u odnosu na čujuće učenike	21	-	100%	
Međunarodni dan gluih 28 rujna, Nacionalni tjedan gluih zadnji tjedan rujna	21	14,3%	-	85,7%

U komunikaciji postoje poteškoće zbog nepoznavanja znakovnog jezika učenika i nastavnika pa je u svjetlu Shannonove teorije (1948) potvrđena prisutnost entropije. Prepreke u komunikaciji s gluhim učenikom jesu fizička udaljenost 4,8%, korona 4,8%, nepoznavanje znakovnog jezika 19,1%, ne zna razloge 9,5%, nerazumijevanje 28,6%, nema prepreka 33,3%, a najčešće su teme nastavni sadržaji i zadaće 52,4%, druženje, zabava i filmovi 47,6%. Ometajući faktori komunikacije jesu nepoznavanje znakovnog jezika 28,6%, ne zna razloge 9,5%, maske na licu zbog pandemije i nemogućnost čitanja s usana 14,3%, gluhoća 4,8%, nerazumijevanje 28,6%, nije bilo prepreka smatra 14,3% učenika. Navedeni razlozi uzrok su „pokvarenog telefona“ u komunikaciji s gluhim učenikom koji se dobro integrirao u čujuću razrednu zajednicu.

U Tablici 2. prikazane su ocjene učenika iz njihove perspektive o uspješnoj komunikaciji – 100% učenika ne smatra da glui učenik ima nižu

inteligenciju u odnosu na njih. Učenici su na kraju nastavne godine napisali poruku o komunikaciji s gluhim učenicom čija ih je prisutnost potaknula na učenje znakovnog jezika. Razloge učenja znakovnog jezika istraživali su Pivac Alexander, McKee i McKee (2021) koji navode sljedeće: zainteresiranost za znakovni jezik 62,5%, komunikacija s gluhim osobama 23,6%, zapošljavanje 6,9%, postati nastavnik u redovnoj školi 4,2%, gubitak sluha 2,8%.

Tablica 2. Ocjena komunikacije iz perspektive čujućih učenika (deskriptivna statistika)

Ocjene komunikacije	N	Min.	Max.	A.sred.	Median	SD
Kvalitetna razredna komunikacija	21	2	11	4,29	4	0,63
Česta komunikacija s gluhim učenicom tijekom nastavne godine	21	3	9	3,95	4	1,09
Kvaliteta komunikacije s gluhim učenicom u razredu	21	4	10	4,14	4	0,71
Poznavanje znakovnog jezika čujućih učenika	21	1	9	2,33	2	0,78
Kvaliteta komunikacije gluhog učenika s cijelim razredom	21	5	10	4,19	4	0,85
Kvaliteta komunikacije gluhog učenika s nastavnicima	21	2	10	4,33	4	0,64
Kvaliteta komunikacije gluhog učenika s prevoditeljem	21	1	20	4,95	5	0,21

Prevoditelj znakovnog jezika asistent je gluhom učenicu tijekom jedne nastavne godine 2020./2021., a u upitniku odgovara da ima srednju stručnu spremu, ukupno 17 godina radnog staža i 38 godina prevođenja na znakovni jezik i ne zna je li upisan u Registar prevoditelja. Prevoditelj znakovnog jezika izvorni je govornik jer ima gluhe roditelje s kojima svakodnevno komunicira, izvrsno razumije kulturu gluhih i ocijenio se odličnim. Službeno je asistirao dvojici učenika, a iz osobnog iskustva smatra da bi znakovni jezik trebao biti izborni predmet za sve učenike. Prevođenje na znakovni jezik najteže je ako se s usana ne mogu čitati stručni pojmovi i smatra da bi nastavnici trebali pripremiti nastavne sadržaje stručnih pojmova u pisanom obliku za gluhog učenika. Često jednostavnim rečenicama tumači nastavno gradivo koje prevodi, a nakon nastave nikad ne uče zajedno. Neutralnost prevođenja ovisi o situaciji i ne zna bi li mogao „obojiti“ informaciju vlastitim stavovima. Uspostavio je jasne granice prijateljskih i profesionalnih odnosa s gluhim učenicom kao izraz poštovanja. Raspored nastavnog sata u trajanju 45' i odmorom od 5' do 15' nisu dovoljni za pripremu i odmor. Izvješća o radu svakodnevno predaje

roditeljima gluhog učenika i udruzi „Dodir“. Predmetne je nastavnike ocijenio s dobrim za uzajamnu komunikaciju. Često susreće neprihvatanje prevoditelja znakovnog jezika u školskom formalnom sustavu – od predmetnih nastavnika, ravnatelja do ostalih sudionika odgojno-obrazovnog procesa. Komunikaciju gluhog učenika s čujućim učenicima ocijenio je dobrom, kao i inkluziju gluhog učenika u školi jer je komunikacija uspješna sa svim sudionicima nastavnog procesa, a s dovoljan kvalitetu komunikacije gluhog učenika s predmetnim nastavnicima. Školska knjižnica treba imati stručnu literaturu za znakovni jezik i kulturu gluhih. Komentar na kraju nastavne godine bio je sljedeći: „Svi su dobri i susretljivi, nadam se da se maske više neće nositi da bi komunikacija bila jednostavnija profesorima i kolegama iz razreda i škole jer je zaista teško s maskom.“

Glui je učenik ispunjavao upitnik od 27 pitanja na papiru gdje je napisao da ima urođenu gluhoću i s dvije je godine počeo učiti znakovni jezik kao prvi i prirodni jezik kojim komunicira. U razredu se s kolegama slabo razumije, a dobro se razumije s predmetnim nastavnicima i odličnim je ocijenio pomoć prevoditelja znakovnog jezika. Smatra da predmetni nastavnici imaju više razumijevanja za njega u odnosu na ostale učenike, ali ne smatra da je u neravnopravnom položaju u odnosu na čujuće učenike. U školi je najteže započeti komunikaciju s drugima, a također su teški neki strukovni nastavni sadržaji. To povezujemo s rezultatima istraživanja Radić, Bradarić-Jončić i Farago (2008, 94) koji navode da „ako gluho dijete ima dodatnih teškoća na morfološkoj ili sintaktičkoj razini, teško će iz konteksta shvatiti značenje riječi, ako ne poznaje riječ“. Glui učenik ne zna treba li školska knjižnica imati prilagođenu literaturu radi kvalitetnijeg učenja, a smatra da bi udžbenike trebalo prilagoditi i da bi trebalo smanjiti količinu nastavnih sadržaja u odnosu na čujuće učenike. Nakon nastave sam organizira vrijeme za učenje. Najviše voli komunicirati kombinacijom znakovnog jezika i govora (oralno), a najlakše komunicira dvoručnom abecedom znakovnog jezika. Komunikacija s nastavnicima kombinacija je s rukama i drugim dijelovima tijela i uvijek uz prisutnost prevoditelja znakovnog jezika. Tijekom nastave nedovoljno može vizualno pratiti predavanja nastavnika čija je predavanja ocijenio dobrim te je bilo potrebno dodatno pojašnjenje nastavnih sadržaja. U ovom kontekstu navodimo kako su Chong, Sankar i Poor (2009) zaključili u istraživanjima da je manje bučan vizualni kanal uz znakovni jezik za razliku od slušnog kanala kada se verbalno komunicira. Komunikacija s kolegama uvijek je

bila bez prisutnosti prevoditelja znakovnog jezika uz korištenje informacijsko-komunikacijskih tehnologija, tj. pametnih telefona. Prevođenje verbalne komunikacije na znakovni jezik ocijenio je odličnim jer prevoditelj izvrsno prevodi na znakovni jezik, s vrlo dobrim ocijenio je zadovoljstvo svojim uspjehom na kraju nastavne godine i vrlo dobro se osjećao u razredu i školi jer je prihvaćen. Upoznat je s obilježavanjem Međunarodnog dana gluhih 28. rujna i Nacionalnog tjedna gluhih zadnji tjedan u rujnu. Komentar gluhog učenika na kraju nastavne godine bio je sljedeći: „Sve je o. k.“

Zaključak

Obrazovanje gluhih učenika i inkluzija u redovne srednjoškolske odgojno-obrazovne programe promiče Svjetska udruga gluhih, kao i nacionalne udruge gluhih osoba. Specifičnost sudjelovanja u nastavnom procesu i izvršavanja nastavnih obveza gluhih učenika očituje se u korištenju znakovnog jezika. U Hrvatskoj djeluje Hrvatski savez gluhoslijepih osoba „Dodir“ koji se intenzivno zalaže za pravo na pristup informacijama i na obrazovanje gluhih osoba. Udruga organizira edukacije za učenje znakovnog jezika za certificirane prevoditelje znakovnog jezika, a s izdanim ih certifikatom Udruga automatski upisuje u Registar prevoditelja znakovnog jezika čime službeno postaju kandidati za asistente gluhim učenicima. Cilj je i Hrvatskog saveza gluhih i nagluhih prevladavanje komunikacijskih teškoća uzrokovanih gluhoćom koje se očituju u nepovoljnom socijalnom i kulturološkom položaju gluhih i nagluhih građana. U svjetlu Shannonove teorije informacija možemo zaključiti da je znakovni jezik za gluhe učenike inkluzijska ulaznica u redovne nastavne programe i stjecanje stručnih kompetencija za profesionalni rad i osobni život.

Inkluzija gluhih učenika u formalni obrazovni sustav izazov je za cjelokupni školski sustav koji je u najvećoj mjeri usmjeren na odgoj i obrazovanje zdravih, tj. čujućih učenika. Nastavni djelatnici i učenici potaknuti su na učenje znakovnog jezika kako bi uspješno komunicirali s gluhim učenicima. Gluhom učeniku u praćenju nastavnih sadržaja i rješavanju pisanih zadataka pomaže osobni asistent, tj. prevoditelj znakovnog jezika (prevoditelj u nastavi). On je tada most, prema Shannonu, i komunikacijski kanal između gluhih učenika s čujućim nastavnicima i učenicima u

razredu koji svojom prisutnošću u razredu afirmativno utječe na upoznavanje gluhih i čujućih, kao i na kvalitetnu komunikaciju i razumijevanje identiteta i kulture gluhih učenika.

Glui se učenik sporazumijeva s predmetnim nastavnicima i čujućim učenicima u razredu jednoručnom ili dvoručnom abecedom, a s obzirom na svoje fizičke mogućnosti, kombinacijom ručne abecede i glasom. Upravo je korištenje manualne abecede za gluhog učenika izvor pristupa informacijama i povratnog signala da su informacije ispravno primljene, prema definiciji komunikacijskog kanala Shannonove teorije.

Nastavnici čiji razred pohađa gluhi učenik moraju prilagoditi nastavne sadržaje, provjeru znanja, pronaći relevantnu literaturu kako bi gluhi učenik bio pozitivno ocijenjen. Važna je stoga suradnja s prevoditeljem znakovnog jezika koji je unaprijed upoznat s nastavnim sadržajima radi lakše pripreme za prevođenje. Prevoditelj znakovnog jezika ne samo da je most ili kanal prenošenja informacija i komunikacije gluhog učenika s čujućima nego ima ulogu otkloniti sve nastale komunikacijske šumove i buku kako bi komunikacija u razmjeni informacija i znanja bila uspješna. Komunikacijska interakcija u razrednom okružju između čujućih učenika s gluhim učenikom svakako je izazov i poticaj za učenje znakovnog jezika, ali i za korištenje dostupnih informacijsko-komunikacijskih tehnologija. Komunikacijske poruke napisane na pametnim telefonima i poslane putem razredne elektroničke pošte ili društvenih mreža doprinose kvalitetnoj dvosmjernoj komunikaciji bez komunikacijskih šumova i buke. U takvoj je komunikaciji gluhi učenik prihvaćen kao ravnopravna osoba sa svojim vršnjacima što doprinosi jačanju samopouzdanja, sigurnosti u sebe, kvalitetnom izgrađivanju osobnosti i ispunjavanju nastavnih obveza, što je ulaznica za zapošljavanje i samostalan rad i život.

Zaključak ovog istraživanja temelji se na rezultatima tri upitnika koje su ispunjavali čujući učenici, tj. razredna zajednica, gluhi učenik i prevoditelj znakovnog jezika. Odgovoreno je na postavljena istraživačka pitanja o uspostavljenoj komunikaciji gluhog učenika s čujućim učenicima u razrednoj zajednici koji ne poznaju i ne koriste znakovni jezik, gluhi je učenik razumio predavanje nastavnika uz pomoć prevoditelja znakovnog jezika, nastavnici ne poznaju i ne koriste znakovni jezik te je realizirana inkluzija gluhog učenika u razred s čujućim učenicima u formalnom

srednjoškolskom obrazovanju zahvaljujući prisutnosti prevoditelja znakovnog jezika tijekom održavanja nastave.

Prva je hipoteza potvrđena jer je komunikacija gluhog učenika s čujućim učenicima u razrednoj zajednici uspostavljena, sa znakovnim jezikom i bez znakovnog jezika, uz uporabu informacijsko-komunikacijskih tehnologija. Druga hipoteza djelomično je potvrđena jer je uspostavljena komunikacija gluhog učenika uz prevoditelja znakovnog jezika s nastavnicima tijekom nastavnog procesa, ali nije potvrđeno da su nastavnici dodatno objašnjavali stručne pojmove, već je tu ulogu preuzeo prevoditelj znakovnog jezika. Treća je hipoteza potvrđena jer je komunikacija gluhog učenika i prevoditelja znakovnog jezika uspostavljena bez poteškoća i na profesionalnoj razini. Četvrta je hipoteza potvrđena jer je prevoditelj znakovnog jezika potvrdio da nastavnici ne komuniciraju s njim i ne pripremaju nastavne materijale za njega, a potrebna mu je dodatna priprema za prevođenje na znakovni jezik prije početka održavanja nastave.

Preporuka je za daljnja istraživanja sljedeća: ispitati stavove nastavnika o učenicima s oštećenjem sluha i njihovoj inkluziji u redovne odgojno-obrazovne ustanove i izraditi cjelovite studije na nacionalnoj razini o inkluziji gluhih učenika u obrazovni proces i prilagodbi nastavnih kurikuluma.

Literatura

- Bosnar, B. i Bradarić-Jončić, S. (2008). Stavovi prema integraciji gluhe djece, znakovnom jeziku i uključivanju tumača za znakovni jezik u redovne vrtiće i škole. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 2, 11-30. URL: <https://hrcak.srce.hr/30716> (pristup 12. 5. 2021.)
- Bradarić-Jončić, S. (2000). Manualna komunikacija osoba oštećena sluha. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 2, 123-136. URL: <https://hrcak.srce.hr/100748> (pristup 10. 2. 2022.)
- Bradarić-Jončić, S. (1998). Neka obilježja čitača i govornika o kojima ovisi uspješnost vizualne percepcije govora u gluhih osoba. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 1, 1-12. URL: <https://hrcak.srce.hr/101107> (pristup 12. 6. 2021.)
- Bradarić-Jončić, S. i Kolarić, B. (2012). Dvojezično obrazovanje gluhe djece. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 1, 104-116. URL: <https://hrcak.srce.hr/79043> (pristup 16. 5. 2021.)

- Chong, A., Sankar, L. i Poor, H. V. (2009). *Frequency of Occurrence and Information Entropy of American Sign Language*. Princeton: Princeton University. URL: <https://arxiv.org/pdf/0912.1768.pdf> (pristup 27. 6. 2021.)
- Imširagić, A. (2012). Humane pretpostavke inkluzivnog obrazovanja učenika oštećenog sluha. *Život i škola*, 27, 94-102. URL: <https://hrcak.srce.hr/83167> (pristup 10. 2. 2022.)
- Jurković, Z. (2012). Važnost komunikacije u funkcioniranju organizacije. *Ekonomski vjesnik*, 2, 387-399. URL: <https://hrcak.srce.hr/94882> (pristup 8. 6. 2021.)
- Pivac Alexander, S., McKee, R. i McKee, D. (2021). Sign names in an intercultural classroom space: practices and perceptions of sign language teachers and students. *Language and intercultural communication*, 5, 646-662. URL: <https://doi-org.ezproxy.nsk.hr/10.1080/14708477.2021.1932966> (pristup 24. 6. 2021.)
- Radić, I., Bradarić-Jončić, S. i Farago, E. (2008). Leksičko znanje mladeži oštećena sluha. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 1, 93-103. URL: <https://hrcak.srce.hr/28993> (pristup 10. 2. 2022.)
- Shannon, C. E. (1948). A Mathematical Theory of Communication (Concluded). *The Bell System Technical Journal* 27, 623-656. URL: <https://archive.org/details/bellssystemtechni27amerrich/page/656/mode/2up> (pristup 23. 6. 2021.)
- Tarczay, S. i sur. (2006a). *Znak po znak 1*. Zagreb: Hrvatska udruga gluhoslijepih osoba „Dodir“.
- Tarczay, S. i sur. (2006b). *Znak po znak 2*. Zagreb: Hrvatska udruga gluhoslijepih osoba „Dodir“.
- Tarczay, S. i sur. (2007). *Znak po znak 3*. Zagreb: Hrvatska udruga gluhoslijepih osoba „Dodir“.
- Wilbur, B. (2001). Sign Language and Successful Bilingual Development of Deaf Children. *Društvena istraživanja*, 6, 1039-1079. URL: <https://hrcak.srce.hr/19890> (pristup 11. 6. 2021.)

SIGN LANGUAGE AS AN INCLUSIVE COMMUNICATION CHANNEL BETWEEN DEAF STUDENTS AND HEARING PARTICIPANTS IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Abstract

This paper and research aim to evaluate the achievements of the regular curriculum in the inclusion of deaf students, where a sign language interpreter helps establish communication with hearing students in the classroom. The inclusion of deaf students in vocational secondary schools and class communities with hearing students is the goal of educational institutions in the Republic of Croatia in the 21st century. A case study was conducted in a four-year vocational high school at the end of the 2020/2021 school year. The research involved hearing students who filled out a questionnaire and assessed the inclusion of a deaf student with a sign language interpreter. Then the questionnaire was filled out by a deaf student as well as a sign language interpreter. The research methodology was conducted using three different questionnaires completed by hearing students, a deaf student, and a sign language interpreter. The analysis of the questionnaire shows the results of research according to which hearing students positively evaluated the inclusion of deaf students with sign language interpreters in the regular curriculum. Not knowing sign language did not appear to be an obstacle to the hearing class members but was a motive for them to learn the language. A deaf student has, with the help of the interpreter, acquired the outcomes of the curricula in the first grade of the regular four-year vocational orientation.

The conclusions presented in the paper confirm the goals of the research and the hypothesis of the inclusion of a deaf student with a sign language interpreter in the class of hearing students who do not know sign language in formal vocational secondary education.

Keywords: deaf students, hearing class community, inclusion, sign language, sign language interpreter.